

Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XXV, Sayı/Number 2
Aralık/December 2010, 667-668

Tanrısal Gücün Elçileri: Antik Çağda Tıp Aletleri, The Emissaries of Divine Power, Medical Instruments in Ancient Medicine, Prof.Dr. Erdoğan Yalav Koleksiyonu, Vehbi Koç Vakfı Amerikan Hastanesi Yayınları 2, İstanbul 2008 Era Yayıncılık: 268 sayfa, ISBN 978-975-6523-10-0 (40 TL)

Kitap, Vehbi Koç Vakfı Amerikan Hastanesi cerrahlarından Prof. Dr. Erdoğan Yalav'ın koleksiyondan seçilmiş çok sayıda madeni eser ile bazı kapların anlatıldığı bir eserdir. Eser Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde yayımlanmıştır. Kitapta madeni eserler ile cam ve pişmiş topraktan bazı kaplar da bulunmaktadır. Ne yazık ki kişi hakkında bilgi verilmesine rağmen koleksiyon hakkında bilgi verilmemektedir. Ne zaman başlandığı, hangi tür eserlerin toplandığı ve hatta sayısı bile belirtilmemiştir.

Kendisinin de belirttiği gibi söz konusu tıbbi aletleri, diğer eserler gibi antikacılardan satın almıştır. Yine dediği gibi bunlar antikacıların değerli bulmadıkları eserlerdir. Prof. Yalav, aynı zamanda tıbbi aletler konusunda incelemeleri ve yazılı eserleri olan bir kişidir. Konu kitapta çeşitli başlıklar altında ele alınmaktadır.

Antik Çağ'da Tıp (s. 25-29) bölümünden sonra Hekimlik Sanatına Doğru başlıklı bölümde (s. 31-53) Neolitik çağdan Bizans'a kadar geçen sürede hekimlikteki gelişmeleri özetlemektedir. Tanrısal Gücün Elçileri bölümünde (s. 56-64), cerrahi aletler, yapıldıkları maddeler ve uygulama alanları ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca Eskiçağ'daki plastik cerrahi hakkındaki bilgiler de eklenmiştir.

Kitabın 68. sayfasından itibaren, cerrahide kullanılan aletler başlıklar halinde verilmektedir: Sondalar, bıçaklar-bistüriler, forsepsler (pensetler-cımbızlar), koterler, iğneler, ilaç kaşıkları, spatüller.

Eserlerin Envanterleri sayfa 87'den başlamaktadır. Emzikli iki pişmiş toprak eserin ardından üç cam kap gelmektedir. Bu kapların tıp ile olan ilgisi belirsiz olduğundan neden buraya konulduğu pek anlaşılmamaktadır. Çoğu eserin geliş yerlerinin belli olmaması da sıkıntı yaratmaktadır. Çünkü bu durum eserlerin tarihlendirilmesinde sorun yaratmaktadır. Örneğin sayfa 110'daki soldaki eser bir Urartu iğnesi olup burada Roma Dönemi olarak belirtilmiştir. Belki geliş yeri bilinse idi böyle bir hata olmazdı.

Burada gösterilen eserlerin bir kısmı bir tıp aleti değildir. Yayınlardan da bilindiği gibi bunlar saç iğnelerdir. Bunlardan sayfa 102, 109, 111'dekiler Eski Tunç çağına aittir. Nitekim s.112-116'daki iğneler Eski Tunç çağı başlı iğneleri olarak

Kitap Tanıtımı

gösterilmiştir. S.117-118'dekiler Eski Tunç Çağı-Urartu olarak tarihlendirilmiş ise de bunlar Urartu çağı eserleridir¹.

Sayfa 128'deki delici ve elevatör denilen eser, Luristan kökenli bir esere benzemektedir².

Roma çağı olarak gösterilen s. 110 sol, 129, 134-136, 157, 214, 238, 239 sağ, 242 sağ'dekiler de Urartu tunç iğneleridir³.

Roma çağı olarak gösterilen s. 186, 191, 198, 205-208, 240 sağ, 241, 242 sol, 243 sol'daki eserler Eski Tunç Çağına tarihlenebilirler. Benzerleri Güneydoğu Anadolu mezarlarında ele geçmiştir.

Sayfa 239 sol, 240 ve s.243 sağdaki başları dilimli iğneler ise, Asur Ticaret Kolonileri Çağına aittir. Geliş yeri İç Anadolu Bölgesi olabilir.

Görüldüğü kadarıyla tıbbi alet olarak sunulan çoğu eser saç veya elbise iğnesidir. Ayrıca eserlerin bir kısmı yanlış tarihlenmiştir. Tıbbi aletler konusunda yayınlanmış en iyi eser şüphesiz diğ hekim İlter Uzel'in kitabıdır⁴.

Bir takım eksiklik ve yanlışlıklarına rağmen kitap, bize iki şey kazandırmaktadır. Birincisi, bir özel koleksiyonda bulunan eserlerin yayınlanmasıdır. Ülkemizdeki özel koleksiyonlardaki eserlerin yayınlanması, bazı makaleler dışında, kitap biçiminde pek olmamaktadır. Ama son yıllarda bu tür eserlerin yayınlanması artması sevindiricidir. İkinci kazanç, bilinen eserlere yenilerinin eklenmesidir. Burada Eski Tunç, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Urartu ve Roma dönemine ait olmak üzere çeşitli uygarlıklara ait eserler bulunmaktadır.

Süleyman Özkan *

¹ Urartu İğneleri için bkz., Recep Yıldırım, *Urartu İğneleri*, Ankara 1989, TTK Yay. VI. Dizi, Sayı 37.

² Yıldırım 1989, Lev. 36, en sağda.

³ Yıldırım 1989, Lev. 25-32'deki haşhaş başlı iğnelerdir.

⁴ İ. Uzel, *Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri*, Ankara 2000; Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi, Sayı 55.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bornova – İZMİR.

Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XXV, Sayı/Number 2
Aralık/December 2010, 669-672

Mevlüt Çelebi, Dünyanın En Uzun Yaşayan Adamı Zaro Ağa (1777-1934), İstanbul, Libra Kitap, ISBN 978-605-4326-20-4, 338 sayfa

Bireysel anlamda her insan, kendisi açısından, özeldir. Kişilerin kendileri dışındaki insanlar ve aynı zamanda toplum tarafından özel olarak değerlendirilmeleri aslında onların sıradışlıklarıyla da ilgilidir. Kişisel yetenek, liderlik, önderlik gibi meziyetler kişileri popüler yapan önemli unsurlar iken Zaro Ağa gibi sıradan bir insanı popüler yapan nedir? Onun araştırılmaya değer tek tarafı uzun yaşamış olmasıdır.

Resmi kayıtlara göre 1777'de doğup 1934'de ölen Zaro Ağa, sadece yaşadığı toplumda değil, dünya çapında merak edilmiş, bu merakla paralel olarak yaşamı takip edilmiştir. Merak unsurunun öğrenmenin önemli bir ögesi olduğu gerçektir. Bir konunun araştırılmaya değer bulunmasında da herhalde merakın bir payı vardır. Bu çerçeve "sıradan" bir adam olan Zaro'nun yaşadığı dönemi bir bakımdan etkilemesinin nedeni uzun yaşamasıdır. Uzun yaşamak günümüzde de bilimin ilgisini çeken ve üzerinde çalışmalara yapılan, fikirler üretilen bir gizemdir. İşte tam da burada 157 yıl yaşayan Zaro'nun "sırrı" merak edilmiş ve sadece Türk basını değil, dünya basını da bu "sırrın" peşinden koşmuştur.

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Mevlüt Çelebi de yaşadığı dönemde "dünyanın en uzun yaşayan adamı" olarak bilinen Zaro Ağa ve onun yaşam sırrının peşinden koşanları, ona olan ilgiyi kitabında gözler önüne sermiştir. *Dünyanın En Uzun Yaşayan Adamı Zaro Ağa (1777-1934)* adlı kitap sunuş, 22 ana başlık, kaynakça ve dizinden oluşmaktadır. Bitlis'te doğan, ömrü boyunca 10 padişahın saltanatına(bu dönemde gerçekleşen isyanlara, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına, savaflara, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerine), Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna şahitlik eden Zaro ile ilgili olarak kitaptaki en eski bilgi 1913'te Abdullah Cevdet'in kendisiyle yapmış olduğu görüşmedir. *İçtihad* dergisinde bu mülakat yayımlandığında Zaro 138 yaşındadır ve hayatıyla ilgili bilgiler verir. Bitlis'ten İstanbul'a geçişi ve İstanbul'da yaptıklarını anlatır. (s.17-19) Zaro'nun 1913'ten önceki hayatıyla ilgili bilgiler Zaro'nun vermiş olduklarıyla sınırlı kalmış, bu tarihten öncesi ile ilgili kitapta bir kaynağa atıf yapılmamıştır.

Yaşından ötürü kendisiyle yapılan röportajlarda ve yakınlarının anlatımlarında Zaro'nun Ortaköy Camii ile Selimiye Kışlası'nın yapımında işçi olarak çalıştığını, III.Selim döneminde Napolyon'un Mısır'ı işgali ile başlayan savaşta yer aldığı ve hatta Yeniçeri Ocağı'nda çavuşluk yapıp bu ocağın kaldırılışı esnasında saklanarak hayatta kaldığını ve bundan sonra da hamallık yapmaya başlayıp hamal kahyalığına yükseldiğini Çelebi'nin kitabından öğrenmekteyiz.(s.10-11) Zaro'nun yurtdışına açılışı Milli Mücadele'nin devam ettiği günlerde başlamış, 1921'de Fransa'ya götürülen ihtiyar sahnelerde halka teşhir edilmiştir. İşte bu ilk Avrupa gezisi ile birlikte Türk basını

Kitap Tanıtımı

Zaro'yu daha yakından takip etmeye başlamış, onun gündelik yaşantısı kamuyu ilgilendirir hale gelmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın galibiyetle sona ermesinin ardından 20 Ekim 1922'de İstanbul'a giren Türk askerleri karşılamak için yapılan törende ilk kurbanı da Zaro kesmiştir. (s.11) Zaro'nun Mustafa Kemal Paşa'ya ilgisi büyüktür. Kendisi ile yapılan röportajlarda hayatı ilgili bazı sorulara kayıtsız kalırken, Mustafa Kemal'in adı geçtiğinde heyecanlanıp onu beklediğini dile getirmektedir. (s.36) Zaro ile Atatürk'ün karşılaşması ilgili resmi bir kayıda rastlamadığını yazan Mevlüt Çelebi, orijinal bir belgeyi eserinde paylaşmıştır. ATASE Arşivi (Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi)'nde ki bu belgeye göre Mustafa Kemal Paşa, Zaro Ağa'ya 100 lira yardımda bulunmuştur. (s.26) Atatürk'ten hep övgüyle bahseden Zaro Ağa şapka devriminin de destekçilerinden olmuş, harf devriminden sonra yeni alfabeyi öğrenmek istemiştir.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından Türk ürünlerinin dünyaya tanıtılmasını hedefleyen kampanyada yaşı ve beslenme sisteminden ötürü Zaro başrolde yer almış, cemiyetin reklam kartpostallarını süslemiştir.(s.66) Reklam yıldızı olan ihtiyarı yurtdışına çıkarma yarışı bundan sonra da devam etmiştir. 157 yıllık ömründe Fransa, İtalya, Amerika ve İngiltere'yi görmüş, yaşı ona dünyayı gezmesini sağlamıştır. Zaro'nun bu gezilerden asıl beklentisi ise paradır; fakat o umduğunu bulamamış, gezilerden sonra ülkeye döndüğünde basına vermiş olduğu beyanatlarda kandırıldığını dile getirmiş, üstüne üstlük de bu gezilerden sonra sağlığını kaybetmeye başlamıştır. Özellikle 1930 yılında çıkmış olduğu Amerika seyahati Türk basınında büyük yankı bulmuş, onun bu gezisiyle ilgili spekülasyonlar da gündeme taşınmıştır. Amerika'ya Alkol Karşıtı Derneğin fiziksel ve zihinsel sağlıklı kalma mucizesi olarak görülmüş ve bu derneğin reklamında rol oynaması amaçlanmıştır. Onun Amerika'da vapura ve trene binmesi, bara gitmesi bile dünya medyasında yer bulmuş, bu sıradan adamın sıradan hareketleri kamuoyunun ilgisini çekmiştir. (s.132) Zaro Ağa yaklaşık 11 ay Amerika'da kalmış, bu süre içinde halka sergilenmiş, tıbbi incelemelere konu olmuştur. Hatta onun adına skeç oynanmış ve şarkı yazılmıştır. (s.133) Nisan 1931'de Amerika'dan İngiltere'ye geçen ihtiyar burada da basın ilgisini çekmiş, onun uçak macerası gazetelere yazı konusu olmuştur. Londra'da sirkte halka sergilenmiş, İngilizler, dünyanın en yaşlı adamını görmek için paralarını vermişlerdir. İngiltere'de ihtiyarın adına özel bir sigara bile üretilmiştir. Verdiği beyanatlarda sigarayı ağzına almadığını söyleyen Zaro adına sigara üretilmesi şaşırtıcıdır. Belki Zaro adına bir sigaradan ziyade, onun çok sevdiği bir yiyecek olan yoğurta Zaro adı verilebilirdi. Amerika ve İngiltere'den sonra yurda dönen Zaro ile yapılan röportajda gittiği yerlerde umduğunu bulamadığı, para kazanamadığı gibi, kendini götürülenler tarafından dolandırıldığını anlatmıştır. Ayrıca gittiği yerlerde kendisine Mustafa Kemal'i sorduklarını ifade etmiştir.

Yurda dönmesiyle birlikte para kazanmak için Eylül 1933'te İzmir Panayırı'na gelmiş ve burada da para karşılığında halka sergilenmiştir. Paradan başka hanımlara da özel ilgi gösteren Zaro burada da basına muzip açıklamalar yapmıştır. Onun bu önlenemez(!)yükselişi rakiplerinin de doğmasına neden olmuştur. Zaro'dan daha yaşlı olduğunu söyleyenler, onun ününü sahiplenmek isteyenler kendilerini göstermek isteseler de basının gözdesi yine Zaro'dur. Onun diğer insanlardan farkı, yaşı, kadınlara olan düşkünlüğü ve evlilikleridir. Kendi ifadesine göre Zaro 13 kez evlenmiştir. (s.195)

Zaro Ağa'nın yurtdışı ve yurtiçi mesaisi vücudunun yorulmasına neden olmuş, özellikle Amerika ve İngiltere'den dönüşünden sonra sık olarak rahatsızlanmaya başlamıştır. 1934'de üremiden hayata veda ettiğinde 157 yaşındadır ve torunu Güllü Hanım "dünyasına doyamadan öldü" diyerek yas tutmuştur. Zaro öldüğünde gazeteler onun yaşı ve yaşadığı dönemdeki gelişmelere ilişkin bilgileri kıyaslayarak vermiştir. Amerika seyahatinde bir arabanın kendisine çarpması ve bu kazanın "bilinçli olarak" yapıldığının söylenmesi de ilginçtir. Bu teze göre Amerikalı doktorlar Zaro'nun yaşam sırrının her yerde ifade ettiği, çorba ve yoğurttan ibaret olmadığını araştırma peşindedirler ve onu hastahaneye yatırmak için bir gerekçe lazımdır. İşte bu kaza da gerekçe olmuştur. Kazanın bilinçli olarak yapıldığını söyleyen Türk doktorun teorisi de olmalıdır. (s.237) Zaro'nun defni sırasında Amerikalı ve İngiliz basın mensurları da bulunmuş ve bu olayı gazetelerinde yazmışlardır. Onun ölümü dünya basınının ilgisi çekmiş ve buna yönelik ilginç haberler de yayınlanmıştır. Bu haberlerin bir tanesine göre Amerikalılar Zaro'nun cesedine otopsi yapmak için para karşılığında sahip olmak istemişlerdir. (s.255) Zaro'nun ölümünün ardından *Son Posta* gazetesi bu ölüm karşısında halkın ne düşündüğünü merak etmiş, bu çerçevede halkın görüşlerine gazetede yer verilmiştir. Sınırları Türkiye'yi aşan Zaro'nun ölümü üzerine Hollandalı bir şairin ağıt yazması (s.292) da Zaro'nun dünyaya mal olduğunun herhalde bir göstergesidir. Zaro'nun otopsisı yapılırken yüzünün kalıbı da alçıya alınmış, hatırası yaşatılmak istenmiştir. Bu alçı da sağlık müzesinde halka açılmıştır. (s.292) Yapılan otopside Zaro'nun organlarının yaşlı bir kimsenin organlarından çok farklı olmadığı ortaya çıkmıştır. Tüberküloz belirtileri çok eskiye dayanmakla birlikte ölüm nedenini üremi olduğu anlaşılmıştır. (s.299-300) Zaro'nun ölümünden sonra Türk basınında yeni bir "dünyanın en yaşlısı" aranmış, bu konuda halkın yardımı istenmiştir. Milliyet gazetesindeki bir köşe yazısında "*En yaşlı adamın vatani olmak şerefini başka memleketlere kaptırmayalım! Yazık olur..*"(s.302) cümleleri bile göstermektedir ki, sadece yaşıyla meşhur olan Zaro aynı zamanda yaşadığı ülkeyi de meşhur etmiştir. Basının bu çağrısına pek rağbet eden olmamıştır; fakat Zaro'nun halefi olarak bazı isimler gazetelere yansımıştır. (s.305) Zaro'nun isminin 1948'de kurulan Millet Partisi'nin marşında geçmesi (s.309-310) de herhalde ihtiyarın hayal bile edemeyeceği bir durumdu.

Dünyanın En Uzun Yaşayan Adamı Zaro Ağa (1777-1934) adlı çalışma okuyucuya sıradan bir insanın nasıl sıradışı hale geldiğini/getirildiğini gösteren ve bunu bilimsel sistematikte yapmaya çalışıp bunu da başaran bir eserdir. Kitap sadece Zaro'yu, onun yaşamını, yemesini içmesi, kadınlara olan düşkünlüğünü ve bu sebeplerden ötürü ünlü oluşunu anlatmakla sınırlı kalmamış özellikle basının bir meşhur yaratma ve onun peşinden koşma çabasını da gözler önüne sermiştir. Gazetelerin röportaj yapmak için sıraya girdiği kişi ne devletin başkanı ne üst düzey bir bürokrattır. 13 kez evlenmiş, torunlarının sayısını yeri geldiğinde hatırlamayan bir hamal eskisi kamuoyunu meşgul eden ulusal ve yeri geldiğinde uluslararası bir mesele olmuştur. Aslında Mevlüt Çelebi'nin bunu yakalaması da çok önemlidir. Zira basındaki bir dönüşüm, magazin anlayışı, yazarın da belittiği gibi bir "medya starı"nın doğuşuna neden olmuştur. Herhalde Zaro gibi yaşı dışında hiçbir özelliği olmayan bir kişi dışında kimse için ne İngiltere'de bir anı mamülü çıkarılmış ne de Hollandalı bir şair ağıt yakmıştır. (s.287-

Kitap Tanıtımı

288) Onun yaşı memleketin bir nevi gurur kaynağı gibi gösterilmesine neden olmuştur. Çelebi, eserinde sadece Türkiye'de çıkan dergi ve gazeteleri değil, Amerika, İngiltere ve İtalya basımını kullanmış bu çerçevede Zaro'nun beynelmilel boyutunu yansıtmıştır. Sadece yabancı basımın bu kadar yoğun kullanılması bile bilimsel bir özverinin kaydadeğer göstergesidir. Bununla birlikte arşiv malzemesinin kullanımı eserin değerini ayrıca arttıran bir unsurdur. Zaro ile ilgili sınırlı bilgiler içeren kitap ve makaleleri de kullanan Çelebi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında basımın bir meşhur yaratma çabasını da gözler önüne sermiştir.

İbrahim Çoban*

* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı doktora öğrencisi.